

Loladoshlar oilasi “Qizil” kitobga kirgan vakillari haqida

Jo‘raxonova Dildora Ismoiljon Qizi

Ne‘matjonova Mohigul Muhammad Ali qizi

Andijon Davlat Pedagogika instituti Aniq va tabiiy fanlar fakulteti biologiya
yo‘nalishi 1-bosqich 103- guruh talabalari

Annotasiya: Ushbu maqolada Loladoshlar oilasi vakillarining Qizil kitobga kiritilgan vakillari haqida qisqacha ma’lumot keltirilgan .Lola –Tulipa ning barcha turlari va tur xillari manzarali o‘simlik sifatida ahamiyatli.SHuning uchun bo‘lsa kerak Lolalarning 26 ta turi “O‘zbekiston Respublikasining Qizil kitobi”ga kiritilgan

Kalit so‘zlar: Xolmon, loladoshlar, hayotiy shakl, dilband lola,karalkov lolasi, Oritiyasimon lola.

1.Xolmon isirg‘aguli—Fritillaria eduardii.

Kamyoblik darajasi 2.

O‘zbekistonda kamayib borayotgan va areali ajralgan o‘simlik.

Hayotiy shakli-- poyasi bargli 40-80, ba‘zan 150 sm ga yetadigan piyozli, ko‘p yillik o‘t.

Botanik tarifi va tarqalishi – barglari yaltiroq, yashil, pastki barglari keng cho‘ziq, ba‘zan poyada halqa hosil qilib joylashadi. Poyaning eng yuqori qismdagilari nashtarsimon,halqa shaklida o‘rnashgan. Gullari qo‘ng‘iroqsimon, pastga qarab osilib turadi,qizg‘ish,qirmizi-qo‘ng‘ir rangli,2-8 tadan bo‘lib,soyabonsimon to‘pgul hosil qiladi. Mevasi yuqoriga qarab tik turuvchi,qisqa bandli,eni 4-5 sm,ensiz qanotchali qutichaga o‘xshydi. Aprelda gullab,mevasi may oyida yetiladi.Ajoyib,xushmanzara o‘simlik.

Xolmonisirg‘aguli—(Fritillariaeduardii.)

Xolmon isirg‘aguli

2. Dilband lola—*Tulipa micheliana*.

Kamyoblik darajasi 2.

G'arbiy Pomir—Oloydagi kamayib ketgan tur.

Hayotiy shakli—bo'yi 20-30 sm oralig'idagi ko'p yillik piyozli o't. Botanik ta'rifi va tarqalishi—piyozi tuxumsimon, qora-qo'ng'ir charmsimon qobig'ining ichki tomoni yotiq tuklar bilan qoplangan. Barglari 3-4 ta, yo'l-yo'l binafsha dog'li. Guli yakka, yirik, diametri 10 sm gacha bo'lib, qizil rangdan to'q pushti ranggacha, o'ziga xos qadaqsimon shaklda. Gulining tubi qora, sariq gardishli, ba'zan gardishsiz. Changchili iplari qora, changdonlari binafsha rangli, ba'zan sariq. Mart-aprel oylarida gullab, may-iyunda mevasi yetiladi. Ko'xitang, Hisor tizmalarida (Dehqonobod atroflari) tarqalgan. Tog' oldi tekisliklari va adirlardagi toshli va soz tuproqli yonbag'irlarida o'sadi. Kam, yakka holda uchraydi. Urug'idan va piyozidan ko'payadi. O'simlik soni va arealining o'zgarish sabablari. O'simlik soni va arealining o'zgarish sabablari—Chorva mollari boqilishi va o'simlik gulining terib olinishi sababli kamaymoqda.

2-rasm

Dilband lola

3. Korolkov lolasi—*Tulipa korolkov*. Kamyoblik darajasi 2.

Janubiy-g'arbiy Tyanshan va Pomir-Oloydagi areali ajralgan, kamyob o'simlik.

Hayotiy shakli—bo'yi 10-20 sm ga yetadigan ko'p yillik, piyozli o't. Botanik ta'rifi va tarqalishi—piyozi tuxumsimon, diametri 2,5 sm, qob'ig'I ichki tomonining yuqori qismi sertuk. Barglari 3 ta, egri-bugri. Guli yakka, qizil, tubi qora. Changchi iplarining pastki qismi qora, yuqori qismi esa qizil. Ba'zan changchi iplari qora yoki qizil. Changdoni sariq. Mart-aprel oylarida gullab, iyun-iyul oylarida mevasi yetiladi. Kuxitang, Boysun, Bobotog'da, Xisor tizmalarida tarqalgan. Qozog'iston va Tojikistonda ham uchraydi. Qum-shag'alli hamda toshli yonbag'irlarda va ola jinsli yerlarda o'sadi. Tabiatda to'p-to'p bo'lib va yakka-yakka holda tarqalgan. Urug'idan va piyozidan ko'payadi.

O‘simlik soni va arealining o‘zgarish sabablari—Gullari uzib olinishi va piyozlari qazib olinishi hamda chorva mollarining boqilishi sabali kamayib bormoqda.

Korolkov lolasi—Tulipa korolkov.

.2. Loladoshlar oilasiga mansub Qizil kitobga kiritilgan noyob turlar.

Lola –Tulipa ning barcha turlari va tur xillari manzarali o‘simlik sifatida ahamiyatli. SHuning uchun bo‘lsa kerak Lolalarning 26 ta turi “O‘zbekiton Respublikasining Qizil kitobi”ga kiritilgan.

4. Oritiyasimon lola.-- Tulipa orithyoides Kamyoblik darajas 1.

G‘arbiy Pomir—Oloydagi yo‘qolish arafasida turgan kamyob, endem o‘simlik. Hayotiy shakli—bo‘yi 7-12 sm ga yetadigan ko‘p yillik, piyozli o‘t. Botanik ta‘rifi va tarqalishi—piyozi tuxumsimon, diametri 1,5 sm, qobig‘i qog‘ozsimon, qo‘ng‘ir-kulrang, ichki to‘rsimon momiq tukli. Barglari 2 ta, yaqin joylashgan, egri-bugri. Gullari yakka, oq, tubi sariq. CHangchi iplari sariq, ostki qismi uzun kipriksimon tukli. CHangdoni xira binafsha rangli. May-iyun oylarida gullab, iyul-avgustda mevasi yetilad. Hisor tizmasi (Cho‘lbair tog‘i va To‘palon daryosi havzasi)da tarqalgan. Dengiz satxidan 2500-3000 m balandlikda toshshag‘alli yonbag‘irlarda o‘sadi. Tabiatda yakka-yakka holda tarqalgan. Urug‘idan va piyozidan ko‘payadi.

Oritiyasimon lola.

O‘zbekistonda Qizil kitobga kiritilgan loladoshlar vakillari

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasining Qizil kitobi 2009.
2. O‘zbekiston Respublikasining Qizil kitobi 2016.
3. O‘zbekiston Respublikasining Qizil kitobi 2019.

Foydalanilgan Veb-sayt

1. w.w.w.studfile.net

